

مطالعه‌ی علت‌ها و عامل‌های مؤثر بر

مهاجرت جوانان روستایی

با تأکید بر مهاجرت جوانان

روستای ایبانه

دکتر مهدی طاهرخانی

استاد یار گروه جغرافیا - دانشگاه تربیت مدرس

محمد حسین زارعی ایبانه

دبیر جغرافیا - تهران

مجله علمی-تخصصی مطالعات فرهنگی
پایه علمی و پژوهشی

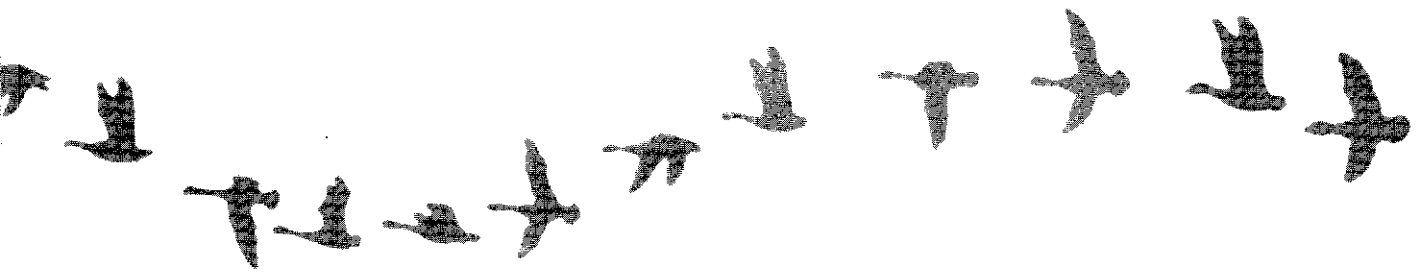
چکیده

امروزه، ادبیات مهاجرت از روستا به شهر، با تمرکز روی مشکلات بی‌شمار اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و اکولوژیکی متأثر از آن، بیش از دهه‌های گذشته مورد توجه قرار گرفته است. با وجود این، باید خاطر نشان شود که ادبیات مهاجرت از روستا به شهر، هنوز از واژه‌ی استاندارد شده‌ای برخوردار نیست.

تحقیقات انجام شده در خصوص مهاجرت روستاییان به شهرها، بیش‌تر بر آن است که تبیین کند، چرا روستاییان مهاجرت می‌کنند و عامل‌های مؤثر در تصمیم آنان برای مهاجرت چیست. اگر چه عامل‌های اقتصادی و غیراقتصادی، به‌طور هماهنگ در ایجاد انگیزه برای مهاجرت‌های روستاییان به شهر مؤثرند، اما بی‌تردید در فرایند تصمیم‌گیری برای مهاجرت، به‌طور نسبی، عامل‌های تأثیرگذار، از شخصی به شخص دیگر و از منطقه‌ای دیگر، کاملاً متفاوت است؛ زیرا مهاجران را طیف گسترده‌ای از افراد تشکیل می‌دهند. نتیجه‌های به دست آمده از این تحقیق، بیانگر این حقیقتند که مهاجرت جوانان، به‌عنوان پدیده‌ای جمعیتی، رفتاری تصادفی در روستای «ایبانه» نبوده است و عامل‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و روان‌شناختی، با همین اولویت، در آن مؤثر بوده‌اند.

کلید واژه‌ها: مهاجرت، جوانان روستایی، توسعه‌ی روستایی، اشتغال

اشاره

آوردن فرصت‌های بهتر، به مناطق شهری مهاجرت کنند. گریزناپذیری مهاجرت، به ویژه در میان اقشار تحصیل کرده، به عنوان فرار مغزهای روستایی تعبیر شد. به همین خاطر مهاجرت برای کسب موفقیت، نتیجه‌ی منطقی این شعار است: «شما یک یازنده خواهید بود، اگر روستا را ترک نکنید»^۲. بدین ترتیب به نظر می‌رسد، ارزش‌های سنتی اجتماعات کوچک روستایی با منطق سادگی و بی‌پیرایگی، در مقایسه با مناطق شهری، رنگ می‌بازد و مهاجرت به عنوان یکی از پیامدهای آن پدیدار می‌شود. عباراتی چون «نداشتن آینده» و «نبود فرصت‌ها» که در نظرات کوچندگان روستایی مشهود است، بر این واقعیت تأکید دارند که در جهت حل مشکل مهاجرت، باید با پارادایم جدیدی به مناطق روستایی نگرینست [طاهرخانی، ۱۳۷۹: ۱-۲].

روستای باستانی «ایبانه» نیز هم اینک، به شدت در معرض مهاجرت‌های روستا/شهری قرار گرفته و مهاجرت شدید جوانان به تهی شدن این روستا منجر شده است. بنابراین، تحقیق حاضر بر آن است، علت‌ها و عامل‌های مؤثر بر مهاجرت جوانان روستای ایبانه را که بیش‌تر آن‌ها اکنون در شهر تهران ساکن هستند، تعیین کند و این فرصت را مهیا سازد تا بار دیگر، حیات اجتماعی و اقتصادی آن روستا مورد توجه قرار گیرد و راهکارهای مناسبی برای تدویم آن ارائه شوند.

فرضیات تحقیق

در تحقیقات علمی، «فرض» عبارت است از بیانیه‌ای ظنی و حدسی یا پیشنهادی آزمایشی و احتمالی درباره‌ی چگونگی روابط بین یک یا چند متغیر. با عنایت به مفهوم بیان شده، چهار فرض کلی، به همراه فرض‌های تابع آن‌ها، در فرایند تحقیق مورد توجه بوده‌اند:

۱. به نظر می‌رسد که دلایل اقتصادی، در مهاجرت جوانان روستای ایبانه مؤثر بوده است. در تبیین این فرضیه، مؤلفه‌هایی چون: دستیابی به شغل، پایداری مشاغل، خطر بی‌کاری، دستمزد بالاتر، تنوع مشاغل، پس‌انداز بیش‌تر، تأمین نیازهای غذایی، امکان دسترسی به منابع غذایی متنوع، امکان تأمین نیازهای مصرفی خانواده، سهولت امکان تغییر شغل، مزایای بیش‌تر کارکنان و برخورداری خانواده‌ها از مسکن سالم در برابر بلاهای طبیعی، مدنظر هستند.
۲. به نظر می‌رسد که انگیزه‌ی فرهنگی و اجتماعی نیز در

در سراسر جهان، به خصوص پس از جنگ جهانی دوم، مهاجرت به عنوان پدیده‌ای جمعیتی، از بسیاری جهات به موضوعی حائز اهمیت تبدیل شده است و نظریه‌پردازان علوم گوناگون، درباره‌ی علت و عامل‌های آن به بحث و تبادل نظر پرداخته‌اند. در این راستا، مهاجرت‌های روستا/شهری، به دلیل پیامدهای اقتصادی-اجتماعی آن، بیش از سایر پدیده‌های جمعیتی مورد توجه قرار گرفت؛ به طوری که در طول چند دهه‌ی اخیر، موضوع بسیاری از تحقیقات جمعیت‌شناسان، اقتصاددانان، جامعه‌شناسان و جغرافی‌دانان را، که گاهی به صورت توصیفی و جدا از هم طرح شده‌اند، تشکیل داده است. رشد رو به فزونی مطالعات مربوط به مهاجرت‌های روستا/شهری در جهان، به خصوص در دهه‌ی ۶۰ میلادی پاسخی به رشد روزافزون جمعیت، به ویژه رشد شهرنشینی بود [Balan ۱۹۸۱: ۹].

بدین ترتیب به نظر می‌رسد، اساس خط‌مشی فکری مطالعات و تحقیقات انجام شده در طول چند دهه‌ی اخیر، در راستای شناسایی عامل‌های مؤثر در مهاجرت‌های روستایی، بر پایه‌ی شناخت عامل‌های اقتصادی و غیراقتصادی متمرکز است. اگرچه افرادی چون ویلیام. جی. میلن^۱، مهاجرت را همانند پیشینیان خود، کسانی چون توداروف-فی و رانیس و هاریس، به شرایط اقتصادی نسبت می‌دهند، بسیاری از متفکران علوم اجتماعی، با تأکید بر جنبه‌های غیراقتصادی، مهم‌ترین عامل‌های مؤثر در مهاجرت‌های روستا/شهری را در حال حاضر، به عامل‌های غیراقتصادی مرتبط می‌دانند [Miline, ۱۹۹۹: ۳۶۶]. بی‌جهت نیست که آر. موریل^۲ در مطالعات مربوط به مهاجرت، دهه‌ی ۹۰ را دهه‌ای کاملاً هیجان‌انگیز می‌داند [Morill, ۱۹۹۴: ۱۷۰۰].

طرح مسأله

در سراسر جهان، به ویژه بعد از جنگ جهانی دوم، مهاجرت‌های روستایی به عنوان پدیده‌ای جمعیتی در عرصه‌های بین‌المللی مطرح شد. اگرچه شیوع مهاجرت در آغاز امری طبیعی بود، اما این پدیده بعد از گذشت چند دهه، به دنبال آثار و پیامدهای نامطلوب آن در کشورهای در حال توسعه، دیگر پدیده‌ای عادی تلقی نمی‌شود. ضعف ساختاری مناطق روستایی سبب شد، روستاییان برای به دست

جدول ۱. ماتریس هزینه - فایده‌ی مهاجرت

منابع بالقوه	هزینه‌های بالقوه	تصمیم
<ul style="list-style-type: none"> - دریافت دستمزد بالاتر - انتخاب شغل بر حسب اولویت‌ها و خواست فرد - اصلاح و تعمیر مسکن (کسب مسکن مناسب‌تر) - فرصت‌های آموزشی بهتر برای فرزندان - دسترسی به مؤسسات ارائه‌دهنده‌ی خدمات اجتماعی - زندگی اجتماعی جالب‌تر و مهیج‌تر - برخورداری از شرایط اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> - هزینه‌های حمل و نقل به سکونتگاه جدید - اطمینان نداشتن از یافتن شغل - نیاز به مسکن، هم‌زمان با جست‌وجو برای شغل - تأمین غذا، هم‌زمان با جست‌وجو برای شغل و مسکن - تأمین پوشاک - تطابق نداشتن با فرهنگ بیگانه و ایجاد سوء رفتار - زندگی در محیط بیگانه - نیاز به استفاده از زبان و اصلاح گفتار - نیاز به تغییر سنت (لباس و رفتار) 	مهاجرت کردن
عوامل کشش برای مهاجرت	هزینه‌های مهاجرت	
<ul style="list-style-type: none"> - ارزانی مسکن - ارزانی غذا و انجام تفریحات - ارتباط روزانه با خواننده و فامیل - ارتباط روزانه با دوستان - زندگی در محیط‌های خانوادگی و کسب آرامش، و برخورداری از منزلت اجتماعی - علاقه‌مندی به حفظ فرهنگ (گفتار و لباس) - اطمینان شغلی 	<ul style="list-style-type: none"> - دشواری یافتن شغل در ابعاد محلی - فقدان اشتغال مناسب در ابعاد محلی - سلطه و تفوق بنیان‌های خانوادگی - نارضایتی از مناسبات اجتماعی در ابعاد محلی - نارضایتی از مؤسسات ارائه‌دهنده‌ی خدمات در ابعاد محلی - نارضایتی از نژاد، قوم و شرایط سیاسی محلی 	مهاجرت نکردن
عوامل تعدیل‌کننده‌ی مهاجرت	عوامل فشار برای مهاجرت	

[طاهرخانی، ۱۳۷۹: ۱۷]

۴. به نظر می‌رسد که نوع و شدت عامل‌های مؤثر بر مهاجرت (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و روان‌شناختی) جوانان روستای ایبانه، از تفاوت معناداری برخوردارند.

مبانی نظری علت‌ها و عامل‌های مؤثر بر مهاجرت‌های روستا/شهری

مهاجرت‌ها انواع گوناگونی دارند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، مهاجرت از روستا به شهر است. در این تحقیق، عامل‌های متنوعی که بر روند مهاجرت تأثیر می‌کنند، زیر‌عنوان‌های آموزشی، اقتصادی، اجتماعی و جمعیت‌شناختی طبقه‌بندی شده‌اند که در ادامه، به شرح مختصر هر یک اشاره می‌شود:

الف) عامل‌های آموزشی

در قدیمی‌ترین آثار مرتبط با شناخت عامل‌های مؤثر در

مهاجرت جوانان روستای ایبانه مؤثر بوده‌اند. در تبیین این فرضیه، مؤلفه‌هایی چون: کسب تحصیلات بالاتر، بهداشت بهتر، انجام کارهای ذوقی و هنری، مشارکت در امور اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، شرکت در جشن‌ها و تماشای مسابقات ورزشی، امکان پرهیز از نزاع‌ها و چالش‌ها، آزادی در انجام فعالیت‌های داوطلبانه، و رفت و آمد با دوستان و خویشاوندان، در نظر گرفته شده‌اند.

۳. به نظر می‌رسد که بین مهاجرت جوانان روستای ایبانه و انگیزه‌های روان‌شناختی آنان نیز رابطه‌ی معناداری وجود دارد. در تبیین این فرضیه، مؤلفه‌هایی چون صاحب امتیاز بودن افراد، آزادی در عمل، مطمئن بودن به اجرای نقشه‌های طرح شده، استفاده از توانایی‌های فردی، موقعیت‌های بهتر برای پیشرفت مادی، کسب شهرت، امیدواری به آینده، دسترسی به هیجان، تحقق امیال و آرزوها و امنیت و اعتماد به نفس، در نظر بوده‌اند.

جدول ۲. ارتباط موازی و هماهنگ بین دلیل‌ها و انگیزه‌های شخصی و خصوصیات ساختاری - اجتماعی در رابطه با ارزش‌های مورد انتظار از مهاجرت

ارزش‌های مورد انتظار	شخصی		ویژگی‌های ساختاری / اجتماعی	
	جذب	عدم جذب	کشش	فقدان کشش (فشار)
ثروت	افزایش درآمد، ثروت و امنیت اقتصادی	گریز از فقر و دستیابی به امنیت اقتصادی	فرصت‌های اقتصادی بیش‌تر و دسترسی به مشاغل با درآمد بیش‌تر	فقدان کار، دستمزد کم و رکود اقتصادی منطقه‌ای
منزلت اجتماعی	بهبود منزلت اجتماعی و کسب احترام	رهایی از نداشتن منزلت اجتماعی و جست‌وجوی نقش‌های جدیدتر	تحرك اجتماعی به منظور کسب فرصت‌های بیش‌تر برای تغییرات	عدم وجود انعطاف، کسب منزلت اجتماعی از طریق انتصاب
آسایش	سهولت و آسایش در زندگی	دوری جستن از محیط‌های خشن با کار فیزیکی سخت و مداوم	برخوررداری از تسهیلات شهری، شغل‌های اداری و خدماتی با ساعت‌های منظم کار و دستمزد کافی	وجود زمینه‌های مرتبط با فقر روستایی و کاربرد بودن فعالیت‌های کشاورزی
تحرك	گرایش به فعالیت‌ها و تفریحات محرک و جست‌وجو برای کسب اسباب و وسایل تفریح	اجتناب از کسالت و بی‌حوصلگی	تسهیلات عمومی، تنوع فعالیت‌ها و جاذبه‌های شهری	سادگی و نبود تنوع زندگی روستایی و فقدان جاذبه‌ها
آزادی عمل و استقلال	آزادی انتخاب و استقلال فردی	رهایی از قیدها و محدودیت‌های سنتی و آزادی از سلطه‌ی دیگران	ساخت اجتماعی غیرشخصی و گمنامی در شهر	کنترل‌های اجتماعی سخت، به همراه نظارت دائمی خانواده و اجتماع
وابستگی	ارتباط با دوستان و پیوندهای عمیق اجتماعی، به دلیل روحیه‌ی اجتماعی انسان	اجتناب از تنهایی و انزوای اجتماعی	دسترسی به افراد و گروه‌های اجتماعی	عدم دسترسی به افراد و گروه‌های اجتماعی
اخلاقیات	گرایش به سوی یک زندگی پرفیض، توأم با اخلاقیات و توانمندی برای اجرای اعمال مذهبی	پرهیز از زندگی پر معاصی	پائین بودن نرخ جنایت، بیماری، فحشا، و سطوح بالای رفتارهای مذهبی	نرخ بالای جنایت، بزهکاری، مواد مخدر، فحشا و دسترسی اندک به کلیسا و سازمان‌های اجتماعی مرتبط با مبانی اخلاقی

[ظاهرخانی، ۱۳۷۹: ۱۶]

به‌ویژه آن‌هایی که در دوره‌ی متوسطه یا بالاتر هستند، می‌توانند در بخش دولتی یا تجاری، شغل‌هایی به‌دست آورند. این شغل‌های خوب، در مراکز شهری مهم قرار دارند. از این‌رو، مهاجران به این شهرها گرایش می‌یابند. یافته‌های مشابهی در غنا، کنیا، ترکیه و تایلند، این نتیجه را تأیید می‌کنند که تحصیلات، به‌عنوان وسیله‌ای که آرزوهای دانش‌آموزان را تغییر

مهاجرت‌های روستا به شهر، آموزش همگانی، به‌عنوان مهم‌ترین دلیل مهاجرت جوانان مطرح است.

نظریه‌های متعددی سعی کرده‌اند، رابطه‌ی بین مهاجرت و تحصیلات را تبیین کنند. یکی از آن‌ها مهاجرت را وسیله‌ای می‌داند که فرد تحصیل‌کرده، بازده دانش و مهارت‌های خود را به بیش‌ترین حد می‌رساند. افرادی که تحصیلات رسمی دارند،

جدول ۳. مهم ترین عامل های مؤثر بر مهاجرت های روستا به شهر، در متن های توسعه

ردیف	نام محقق	عامل های شناسایی شده به عنوان دلیل های مهاجرت از روستا	سال
۱	گوستاو لوبون، لوسین رومیه	آموزش و ارتقای سطح تحصیلات	۱۹۰۵
۲	میلن، امیل مانسو، بریتون	آموزش و ارتقای سطح تحصیلات	۱۹۱۱
۳	هنری کلیمان	آشنایی با شهر و دوری جستن از خدا	۱۹۹۳
۴	ساهوتا	اختلاف در میزان درآمد سرانه و تراکم جمعیت در مناطق روستایی	۱۹۶۹
۵	اسیتگلتیز، هاریس، تودارو	احتمال درگیر شدن با بی کاری و کم اشتغالی در مناطق روستایی	۱۹۷۰
۶	زینسکی	شدت و درجه ی نوسازی جامعه، با افزایش سطح توسعه یافتگی	۱۹۷۱
۷	آر. پل شاو	فشارهای بوم شناختی، و سیاست های مهاجرتی دولتی	۱۹۷۵
۸	شاکلا	تفاوت های درآمدی بین شهر و روستا	۱۹۷۶
۹	جان کوئل	ناکافی بودن درآمد، فاصله از کشاورزی، ناامیدی و نبود فرصت، سیستم اجتناب، دوران گذار، نظریه های چراغ های روشن و کسب زندگی کامل	۱۹۷۶
۱۰	داسگوپتا	حاکمیت فقر در روستا (مهاجرت ارمغان فقر است.)	۱۹۸۱
۱۱	آلفرد وای. النس	کاهش تولید، بهره وری و صادرات روستایی، مالکیت اراضی و رکود اقتصادی	۱۹۸۱
۱۲	هولزر	برنامه ریزی های اقتصادی و اجتماعی که به وجود آورنده ی ساختاری متحول کننده اند	۱۹۸۱
۱۳	آریزپ	سطح بالای بی کاری، ارائه تصویر نادرست از مشاغل سنتی، مالیات ها و ادغام در بازارهای جهانی	۱۹۸۱
۱۴	گارسیا	پیشی گرفتن هزینه ها از درآمدها و ویژگی های قومی و قبیله ای	۱۹۸۱
۱۵	اریک. آر. ویس	تبیین مفهوم جذب و تقاضای نیروی کار، به دلیل صنعتی شدن شهرها	۱۹۸۱
۱۶	فاوست	فشارهای بوم شناختی، عامل های هنجاری، انگیزه های اقتصادی و روان شناختی	۱۹۸۲
۱۷	کلارک	عدم رضایت از محل سکونت و فقدان تطابق بین نیازها و امکانات روستایی	۱۹۸۵

می دهد، مورد توجه است [لهسایی زاده، ۱۳۶۸: ۴۲-۴۱].

ج) عامل های اجتماعی

عامل های اجتماعی به شکل های گوناگون آشکار می شوند.

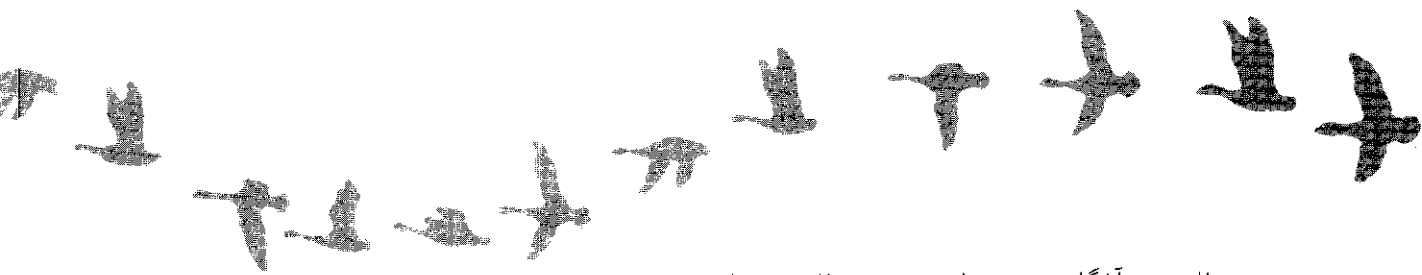
برای مثال، در بسیاری از کشورها از جمله هند، رسم های اجتماعی مانند نقل مکان عروس به محل اقامت داماد و حرکت زنان به محل اقامت شوهرانشان هنگام اولین زایمان، موجب افزایش معنی دار تعداد مهاجران شده اند. مسأله ی آزادی های مذهبی، از دیگر عامل های مهم اجتماعی مهاجرت در گذشته و حال شمرده می شود. تماس فرهنگی، فراهم بودن اطلاعات، مناقشات سیاسی و سیاست های حکومتی نیز از عامل های دیگر اجتماعی هستند که همگی بر روند مهاجرت تأثیر می گذارند. فاوست^۸ و همکارانش معتقدند، از دیدگاه نظری، چهار عامل در تصمیم گیری برای مهاجرت مؤثرند:

۱. فشارهای بوم شناختی
۲. عامل های هنجاری
۳. انگیزه های اقتصادی
۴. انگیزه های روان شناختی

ب) عامل های اقتصادی

نوشته های مربوط به پایان دهه ی پنجاه و آغاز دهه ی ۶۰ که در واقع، آثار لوئیس، تودارو، فی ورنیس، هاریس و اسیتگلتیز را شامل می شوند، دلیل های اساسی مهاجرت های روستا به شهر را به ساختارهای اقتصادی مرتبط می سازند. نوشته های آن دوره که بیش ترین ارجاعات در مطالعات اخیر نیز بوده اند، با تأکید بر سیاست های تعادل منطقه ای، مهاجرت راناشی از فقدان تعادل میان منطقه های متفاوت می دانند. در بررسی های موردی، در پاره ای از منطقه های روستایی مکزیکی در ناحیه ی «توکسی»^۹ که توسط لوردس آریزپ^{۱۰} انجام گرفته است، سطح بالای بی کاری، ارائه تصویر نادرست از شغل های سنتی، شرایط نامتوازن در نظام های مبادله به خصوص برای تولیدات کشاورزی، مالیات ها، و ادغام در بازارهای ملی، از مهم ترین دلیل های مهاجرت های روستا به شهر محسوب می شوند.

فاوست، آن‌گاه به ترسیم ماتریس هزینه-فایده‌ی مهاجرت می‌پردازد و مطابق جدول ۱، تصمیم به مهاجرت را تابعی از هزینه‌ها و منفعت‌های آن می‌داند. همچنین معتقد است که بین دلایل و انگیزه‌های شخصی و ویژگی‌های ساختاری در ابعاد اجتماعی و اقتصادی، با ارزش‌های مورد انتظار از مهاجرت رابطه وجود دارد. او ارزش‌های مورد انتظار از مهاجرت را در هفت مؤلفه‌ی ثروت، منزلت اجتماعی، آسایش، تحرک، آزادی عمل، استقلال، وابستگی و اخلاقیات، مطابق جدول ۲، خلاصه می‌کند و به تشریح هر یک، در ارتباط با انگیزه‌های شخصی و ویژگی‌های ساختاری و اجتماعی می‌پردازد [طاهرخانی، ۱۳۷۹: ۱۳-۱۴].

موقعیت جغرافیایی ایبانه

ایبانه در استان اصفهان، در فاصله‌ی ۲۶ کیلومتری جاده‌ی کاشان به نظنز و در انتهای دره‌ی «هنجن»، در دامنه‌های کوه «کرکس» قرار دارد [خلیلی، ۱۳۸۱: ۱۶]. راه فرعی نزدیک پل هنجن به طرف غرب، از جاده جدا و وارد دره‌ی رودخانه «برزرود» می‌شود و پس از عبور از روستاهای قدیمی هنجن، یارند، کمجان، برز و تره، به ایبانه می‌رسد [کسراثیان و عرشی، ۱۳۸۰: ۶].

وجه تسمیه

در ریشه‌یابی نام روستا که در محاورات و مکاتبات فارسی به صورت ایبانه درآمده است، این نام گاهی در ذهن به صورت: «آب؟ یا نه»، به معنی «آب هست یا نه»، فهمیده می‌شود که البته درست نیست و برای ریشه‌یابی این نام باید به گویش خود مردم ده رجوع کرد. مردم ایبانه، نام ایبانه را «ویانه» (ویانه) و خود را «ویانه‌ای» (بیانه‌ای) یا «ویونج» می‌نامند و می‌گویند: وی = و. د = ب. د = بید، همان «بیدین» و واژه‌ی «ویانه» از «بیدانه» و «بیدستان» و «بیدزار» آمده است که در مکاتبات و گفتار فارسی، به صورت: بیانه و ایبانه درآمده، ولی در گویش خود مردم، مانند بسیاری دیگر از کلمات و واژه‌ها شکل اولیه‌ی خود را حفظ کرده است.

ثبت ایبانه به وسیله‌ی سازمان میراث فرهنگی

از سال ۱۳۵۲ شمسی به بعد، توجه مهندسان و کارشناسانی که به این روستا رفت‌وآمد داشتند، به بافت قدیمی آن جلب شد. اداره‌ی کل باستان‌شناسی آن روز در سطح کشور، دورستار را بنابر خصوصیات ویژه، جزو برنامه‌ی حفاظتی و مرمتی قرار داد که یکی از آن‌ها ایبانه و دیگری «ماسوله» در شمال بود. طبق آن برنامه، روستای ایبانه با شماره‌ی ۱۰۸۹-۵۴/۵/۳۰، به ثبت رسیده است. [خوانساری ایبانه، ۱۳۷۸: ۳۰].

تعداد نمونه‌ها و روش نمونه‌گیری

تعداد نمونه‌ها-از میان جوانان ۳۰-۱۵ ساله‌ی مهاجر به شهر

د) عامل‌های جمعیت‌شناختی

نقش عامل‌های جمعیت‌شناختی، در کنترل جریان‌های مهاجرت بسیار مهم است. ناهمگنی مناطق و نرخ افزایش طبیعی جمعیت، اساس همه‌ی جابه‌جایی‌های جمعیتی هستند. عامل‌های مؤثر جمعیت‌شناختی، رابطه‌ی بسیار نزدیکی با منابع منطقه و رشد جمعیت دارند. به بیان دیگر، فشار جمعیت آن‌طور که بر حسب ارتباط بین منابع انسانی و فیزیکی منطقه بیان می‌شود، عامل جمعیت‌شناختی مهمی برای همه‌ی انواع مهاجرت به حساب می‌آید و بنابراین، از دیدگاه ارتباط فیزیکی و انسانی میان مناطق، کلید درک روندهای مهاجرت شمرده می‌شود [ماهر، ۱۳۷۲: ۱۰۰-۹۹]. بدین ترتیب می‌توان، با توجه به تمامی عامل‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و روان‌شناختی و با در نظر گرفتن مطالعات انجام شده در ادبیات توسعه، مهم‌ترین دلیل‌های مهاجرت‌های روستا/شهری را مطابق جدول ۳ خلاصه کرد.

بررسی علت‌های مهاجرت‌های روستا/شهری در ایران

مقوله‌ی مهاجرت‌های روستا/شهری در ایران، چه قبل و چه بعد از انقلاب اسلامی، همواره یکی از مهم‌ترین مسائلی بوده که ذهن سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کشور را به خود مشغول داشته است. به نظر می‌رسد، می‌توان مهم‌ترین عامل‌های مؤثر در مهاجرت‌های روستا به شهر را در ایران و به استناد تحقیقات انجام شده طی سال‌های گوناگون، مطابق جدول ۴ بیان کرد.

جدول ۴. خلاصه‌ی مطالعات و تحقیقات انجام شده پیرامون دلیل‌های مهاجرت‌های روستا/ شهری در ایران

عنوان گزارش یا کتاب	مؤلف	نمونه‌ی مورد بررسی	سال انتشار	مهم‌ترین علت‌های مهاجرت شناسایی شده
کپرنشینان ایرانشهر	محمد ابراهیم امین	ایرانشهر	۱۳۵۳	۱. جست و جوی کار ۲. خشکسالی‌ها ۳. خشک شدن قنات‌ها و از بین رفتن دام‌ها
حاشیه‌نشینان تبریز	دفتر برنامه و بودجه	تبریز	۱۳۵۳	۱. نداشتن زمین‌های زراعی ۲. کمی درآمد روستاییان ۳. فقدان وسایل رفاهی
نگرشی به وضع مهاجرت‌های داخلی استان اصفهان	سازمان برنامه و بودجه	کل کشور	۱۳۵۳	۱. انتقال جامعه از مرحله‌ی کشاورزی به صنعتی ۲. اشتغال بهتر ۳. کسب درآمد بیش‌تر ۴. استفاده از تسهیلات رفاهی در مناطق شهری
کتاب نظری به سیاست‌های جمعیتی در ایران	مهدی امانی	کل کشور	۱۳۵۵	۱. فقدان تأسیسات و تسهیلات رفاهی ۲. روستاهای خرد شده و فروش رفته
پژوهشی آماری برای ارائه‌ی سیمای مهاجران در تهران و تبریز	ضیاء موجدی و کاظم محمد	تهران و تبریز	۱۳۵۶	۱. کسب مزد و درآمد بیش‌تر ۲. تبعیت از خانوار ۳. بی‌کاری
مسالهی مهاجرت روستایی در ایران	تقی طاهری	کل کشور	۱۳۶۰	۱. جست و جوی کار ۲. جست و جوی کار بهتر ۳. تغییر محل کار
بررسی مهاجرت داخلی در ایران	کاظم کازرونی	کل کشور	۱۳۶۱	۱. تبعیت از فامیل ۲. جست و جوی کار بهتر ۳. ازدواج ۴. جست و جوی کار
آمار و علت‌های مهاجرت روستایی استان خوزستان	جهادسازندگی استان خوزستان	استان خوزستان	۱۳۶۱	۱. پائین بودن متوسط درآمد روستاییان در مقایسه با درآمد شهری ۲. کمبود خدمات، شامل آب، برق، بهداشت و جاده ۳. کمبود خدمات کشاورزی و ماشین‌آلات و فقدان بیمه
بررسی استعدادهای بالقوه‌ی مناطق شهری استان و نحوه‌ی استفاده از اراضی شهری	علی اویسی	تهران	۱۳۶۱	دلیل‌های اقتصادی (تفاوت درآمدها در روستا و شهری) دلیل‌های اجتماعی

عنوان گزارش یا کتاب	مؤلف	نمونه‌ی مورد بررسی	سال انتشار	مهم‌ترین علت‌های مهاجرت شناسایی شده
مهاجرت روستاییان به شهر خرم‌آباد	محمدتقی جمشیدی	خرم‌آباد	۱۳۶۲	۱. محدودیت زمین‌های زیر کشت ۲. کمبود درآمد در روستا ۳. نبود آب، برق، تلفن و جاده ۴. تحصیل فرزندان ۵. درآمد بیش‌تر در شهر ۶. نبود امکانات رفاهی و تفریحی در روستا
آذربایجان غربی و مسأله‌ی مهاجرت	محمد مهدی آهنگری	شهر ارومیه، نقد، ماکو	۱۳۶۲	۱. جست‌وجوی کار ۲. ناامنی منطقه ۳. جنگ ۴. فشار فئودال‌ها ۵. استفاده از تسهیلات شهری
مهاجرت روستایی یک مسأله است	تقی طاهری	کل کشور	۱۳۶۳	۱. پائین بودن زمین به نسبت جمعیت ۲. زندگی بهتر ۳. برتری طلبی و تعلیم و تربیت بهتر فرزندان ۴. اختلاف درآمدی ۵. دستیابی به شغل بهتر
بررسی مهاجرت استان اصفهان	سازمان برنامه و بودجه	استان اصفهان	۱۳۶۳	۱. تبعیت از خانواده ۲. جست‌وجوی کار بهتر یا کار
نگرش نو به مهاجرت داخلی در ایران	محمدجواد زاهدی، محمدرضا کازرونی، کریم درویشی	کل کشور (نمونه‌ی همدان)	۱۳۶۴	۱. سربازی ۲. ادامه‌ی تحصیل ۳. کمبود درآمد ۴. ازدواج ۵. برنامه‌ریزی کل کشور ۶. برهم خوردن تعادل زیستی در روستا ۷. برآیند دو نیروی رانش و کشش
سلسله مطالعات در شناخت نظام شهری و روستایی	حسین پیراسته	حاشیه‌ی کویر	۱۳۶۴	۱. تبعیض در سیاست‌های دولت ۲. جذابیت شهرها ۳. احتمال دستیابی به شغل
مهاجرت و شهرنشینی در ایران	محمد علیزاده‌ی کازرونی	کل کشور	۱۳۶۴	۱. اصلاحات ارضی ۲. بالا بودن نسبت بهره‌برداران به اراضی مزروعی ۳. نابرابری زارعان، در دسترسی به اعتبارات و خدمات کشاورزی ۴. مکانیزم‌های قیمت محصولات زراعی ۵. نامناسب بودن توزیع درآمدهای شهری و روستایی ۶. افزایش رشد جمعیت

عنوان گزارش یا کتاب	مؤلف	نمونه‌ی مورد بررسی	سال انتشار	مهم‌ترین علت‌های مهاجرت شناسایی شده
بررسی مسأله‌ی حاشیه - نشین‌های محله‌ی مفتتعان سنندج	دفتر مطالعات اجتماعی استانداری	سنندج	۱۳۶۵	۱. فقدان زمین ۲. جنگ ۳. تفاوت درآمد شهری و روستایی ۴. امکانات رفاهی در شهر ۵. مسأله‌ی قومی و عشایری
بررسی مهاجرت و حاشیه - نشینی در زابل	سازمان برنامه و بودجه	زابل	۱۳۶۶	۱. کار بهتر ۲. خشکسالی ۳. فقدان زمین ۴. مسکن ۵. ادامه‌ی تحصیل ۶. عامل‌های طبیعی
بررسی انگیزه‌ها و پیامدهای مهاجرت روستاییان به شهرها در استان فارس	محبوب ایران، علیرضا آیت‌اللهی	شهرهای فارس	۱۳۶۹	۱. کسب کار ۲. تبعیت و ازدواج ۳. کمبود زمین ۴. افزایش طبیعی جمعیت
گزارشی از علت‌های اساسی مهاجرت‌های داخلی در ایران، با نگاهی به استان مازندران	فرهاد صیفایی	استان مازندران	۱۳۶۹	۱. موفق نشدن در بسط فعالیت‌های کشاورزی ۲. نابرابری توزیع درآمد ۳. الگوی نابرابر توسعه‌ی بخش کشاورزی و صنعت
تحلیل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مؤثر در پیدایش مهاجرت‌های روستایی	رضا مستوفی - الممالکی	کوه رس	۱۳۷۶	خرید خانه‌ی مسکونی در میدان خراسان و رقابت قومی با هم روستاییان خود
تحلیل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مؤثر در پیدایش مهاجرت‌های روستایی	رضا مستوفی - الممالکی	گنداب	۱۳۷۶	اختلاف طایفه‌ای در روستا و انتخاب شهر به عنوان یک پایگاه فرهنگی بهتر در قبال آن
تحلیل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مؤثر در پیدایش مهاجرت‌های روستایی	رضا مستوفی - الممالکی	مهدی‌آباد	۱۳۷۶	زندگی راحت در شهر و عاملی برای ازدواج فرزندان با شهرنشینان، به منظور ارتقای شخصیت
تحلیل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مؤثر در پیدایش مهاجرت‌های روستایی	رضا مستوفی - الممالکی	اشرف‌آباد	۱۳۷۶	افزایش آگاهی‌های سیاسی - اجتماعی و فرهنگی
مهاجرت‌های روستایی و علت‌ها و پیامدهای آن	عیسی ابراهیم‌زاده	استان سیستان و بلوچستان	۱۳۸۰	اشتغال، پراکندگی سکونتگاه‌ها، رشد شتابان جمعیت، ضعف بهداشت و درمان، فرهنگ سنتی جامعه

منبع: طاهرخانی، ۱۳۸۰: ۴۹-۵۰؛ مستوفی‌الممالکی، ۱۳۷۶: ۸۷؛ و ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۰: ۱۵۹-۱۵۸.

تهران، به دلیل حضور اکثر مهاجران در شهر تهران و با توجه به فرمول «کوکران» - ۷۵ نفر بود که به صورت تصادفی، انتخاب شدند.

روش گردآوری اطلاعات

گردآوری اطلاعات، در دو بخش کتابخانه‌ای و میدانی صورت پذیرفت. در بخش کتابخانه‌ای که به تدوین مبانی نظری تحقیق منجر شد، بیش از ۳۰ منبع داخلی و خارجی مورد مطالعه قرار گرفتند. در بخش عملیات میدانی، با هدف جمع‌آوری اطلاعات برای آزمون فرضیات، از پرسش‌نامه بهره گرفته شد. بدین منظور، با طرح مؤلفه‌ی مشخصات فردی، سه گروه مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و روان‌شناختی، اطلاعات لازم از جامعه‌ی نمونه دریافت شد.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

یافته‌های تحقیق، در دو بخش توصیفی و تحلیلی مورد توجه قرار گرفت. در بخش توصیفی، ابتدا به تبیین وضع موجود جامعه‌ی نمونه، یعنی آنچه که هست، پرداخت شد. آن‌گاه در بخش تحلیلی، ضمن برقراری ارتباط میان مؤلفه‌های اصلی تحقیق که در قالب فرض‌های تحقیق مطرح بودند، جامعه‌ی نمونه در معرض دو نوع سؤال قرار گرفت و از آنان خواسته شد تا برای مثال، میزان موفقیت خود را در ارتباط با مسائل اقتصادی، در روستای محل سکونت خود در مقایسه با شهر بیان کنند. آن‌گاه نتیجه‌های این مقایسه با آزمون رتبه‌ای «ویلکاکسون» مورد سنجش قرار گرفت.

آزمون فرضیات

فرضیه‌ی ۱: به نظر می‌رسد، دلیل‌های اقتصادی، در مهاجرت جوانان روستای ایبانه مؤثر بوده‌اند. از عوامل‌های متعددی که در زیر مجموعه‌ی فرضیه‌ی اول مور بررسی قرار گرفتند، بیش‌تر مؤلفه‌ها از تفاوت معناداری برخوردار بودند و فقط مؤلفه‌ی «امکان پس‌انداز» تفاوت معناداری نداشت. جدول ۵، مبین این ویژگی است.

فرضیه‌ی ۲: به نظر می‌رسد، مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی در مهاجرت جوانان روستایی ایبانه مؤثر بوده‌اند. از عوامل‌های متعددی که در زیر مجموعه‌ی فرضیه‌ی دوم بررسی شدند، تمام مؤلفه‌ها از تفاوت معناداری برخوردار بودند.

جدول ۵. نتیجه‌های آزمون فرضیات، در بخش مؤلفه‌های اقتصادی

میزان P	میزان Z	مؤلفه‌ها
۰/۰۰۰	-۷/۴۲	دستیابی به شغل
۰/۰۰۰	-۶/۹۵۱	پایداری و جذابیت مشاغل
۰/۰۰۰	-۳/۸۱۱	بی‌کاری
۰/۰۰۰	-۶/۹۷۹	دستمزد
۰/۰۰۰	-۷/۴۶۴	مشاغل متنوع
۰/۳۸۶	-۸/۶۷	پس‌انداز
۰/۰۰۰	-۵/۲۶۸	تأمین نیازهای اقتصادی
۰/۰۰۰	-۶/۹۱۲	امکان دسترسی به منابع غذایی متنوع
۰/۰۰۰	-۷/۳۵۷	امکان تأمین نیازهای مصرفی خانواده
۰/۰۰۰	-۴/۶۹۲	امکان تغییر شغل
۰/۰۰۰	-۵/۹۷۷	مزایای کارکنان
۰/۰۰۰	-۴/۲۸۹	برخورداری خانواده‌ها از مسکن سالم در برابر بلاهای طبیعی

جدول ۶. نتیجه‌های آزمون فرضیات، در بخش مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی

میزان P	میزان Z	مؤلفه‌ها
۰/۰۰۰	-۶/۰۵۴	دسترسی به آموزش مدرن
۰/۰۰۰	-۶/۴۰۶	ارتقای بهداشت
۰/۰۰۰	-۶/۵۶۲	تقویت زندگی برای پرداختن به موسیقی، هنر و سینما
۰/۰۰۰	-۶/۲۶۴	امکان‌ات کافی برای فعالیت‌های خارج از خانه
۰/۰۰۰	-۵/۶۳۹	مشارکت در امور اجتماعی، فرهنگی و سیاسی
۰/۰۰۰	-۶/۹۵۱	امکان شرکت در جشن‌ها، نمایشگاه و تماشای مسابقات ورزشی
۰/۰۰۰	-۵/۴۵۲	امکان پرهیز از نزاع‌ها و چالش‌ها
۰/۰۰۰	-۳/۸۰۳	محول شدن کار به مستعدترین افراد
۰/۰۰۰	-۷/۴۴	امکان انجام فعالیت‌های داوطلبانه و آزادانه
۰/۰۰۰	-۵/۳۵۸	امکان مرادوات دوستانه و رفت‌وآمد با دوستان و خویشاوندان

جدول ۶، این شرایط را نشان می‌دهد.

فرضیه‌ی ۳: به نظر می‌رسد، بین مهاجرت جوانان روستای ایبانه و انگیزه‌های روان‌شناختی آنان، رابطه‌ی معناداری وجود دارد. از عوامل‌های متعددی که در زیر مجموعه‌ی فرضیه‌ی سوم بررسی شدند،

جدول ۷. نتیجه‌های آزمون فرضیات، در بخش مؤلفه‌های روان‌شناسی

میزان P	میزان Z	مؤلفه‌ها
۰/۱۴۸	-۱/۴۴۷	صاحب امتیاز و تصمیم‌گیر بودن
۰/۰۰۰	-۶/۷۴	مجاز بودن در انجام کار
۰/۵۵۱	-۵/۹۶	اطمینان به اجرای نقشه‌ها
۰/۰۰۰	-۵/۵۴۰	فرصت‌های زیاد برای استفاده از توانایی‌های فردی
۰/۰۰۰	-۷/۳۴۳	پیشرفت مادی
۰/۰۰۰	-۶/۸۹۳	کسب شهرت
۰/۰۰۰	-۵/۴۴۴	امیدواری به آینده
۰/۰۰۰	-۶/۶۸۶	دسترسی به هیجان و برنامه‌های مهیج
۰/۰۰۰	-۴/۷۸۲	امکان تحقق امیال و آرزوها
۰/۰۰۰	-۶/۱۰۲	امنیت
۰/۸۳	-۱/۷۳۱	اعتماد به نفس

فقط مؤلفه‌های «صاحب امتیاز و تصمیم‌گیر بودن»، «اطمینان به اجرای نقشه‌ها» و «اعتماد به نفس»، از تفاوت معناداری برخوردار نبودند. جدول ۷، مبین این ویژگی است.

فرضیه‌ی ۴: به نظر می‌رسد، نوع و شدت عامل‌های مؤثر بر مهاجرت (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، و روان‌شناختی) جوانان روستای ایبانه از تفاوت معناداری برخوردارند. از بررسی علت‌ها و عامل‌های مؤثر در مهاجرت جوانان این روستایی و تجزیه و تحلیل اطلاعات، این طور به نظر می‌رسد که در صورت رتبه‌بندی این عامل‌ها، نقش عامل‌های اجتماعی و فرهنگی، از سایر عوامل پررنگ‌تر است؛ اگر چه نقش عامل‌های اقتصادی و روان‌شناختی نیز از بسیاری جهات قابل تعمق است.

نتیجه‌گیری

از ارکان نظام‌های تحقیق هدفمند، به ویژه در مطالعات اجتماعی و فرهنگی، اعمال شیوه‌های مناسب تحقیق است. در این بین، استفاده از نگرش سیستمی مبتنی بر توجه به اجزای تشکیل دهنده‌ی سیستم، بیش از هر نگرشی مورد توجه قرار می‌گیرد. مطالعه‌ی پدیده‌ی مهاجرت از روستا به شهر، زمانی از ارزش و اعتبار علمی برخوردار می‌شود که بتواند از روش سیستمی نهایت استفاده را ببرد. در این شیوه، پیوند متقابلی بین اجزای حاصل شده و تأثیر هر یک از عامل‌ها در اجزا، مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد و آن‌گاه با استفاده از روش استقرایی، تصمیم‌پذیری مناسبی از نتیجه‌های تحقیق به دست می‌آید. [طاهرخانی، ۱۳۸۰: ۱۰۱].

این تحقیق، با شناخت و بررسی عامل‌های مؤثر در مهاجرت جوانان روستایی که به صورت مطالعه‌ی موردی در رابطه با مهاجرت جوانان روستای ایبانه به شهر تهران صورت پذیرفت، سعی داشته است که ضمن توجه به مؤلفه‌های تأثیرگذار اجتماعی فرهنگی، اقتصادی و روان‌شناختی، شیوه‌ی متفاوتی را در مطالعات مربوط به مهاجرت ارائه کند.

پس از آزمون فرضیات و تجزیه و تحلیل اطلاعات به نظر می‌رسد، مهاجرت جوانان، به عنوان پدیده‌ای جمعیتی در روستای ایبانه، رفتاری تصادفی نبوده است و نقش عامل‌های اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی و روان‌شناختی، به ترتیب اولویت، در آن مؤثر بوده‌اند.

منابع

۱. خوانساری ایبانه، زین العابدین (۱۳۷۸). ایبانه و فرهنگ مردم آن. انتشارات

گنجینه‌ی هنر. تهران.

۲. خلیلی، ولی‌الله. (۱۳۸۱). روزنامه‌ی همشهری. شماره ۶۵.

۳. زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۸۰). مهاجرت. انتشارات سمت. تهران.

۴. طاهرخانی، مهدی (۱۳۷۹). «تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستا / شهری»، فصلنامه‌ی روستا و توسعه. سال ۴، شماره‌ی ۳ و ۴.

۵. طاهرخانی، مهدی. (۱۳۸۰). «بازشناسی عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت جوانان روستایی». وزارت جهاد سازندگی، گروه تحقیقات و بررسی مسائل روستایی. قزوین.

۶. لهسایی‌زاده، عبدالعلی. (۱۳۶۸). نظریات مهاجرت. انتشارات نوید. شیراز.

۷. کسریان، نصرالله؛ و عرشی، زیبا (۱۳۸۰). ایبانه. انتشارات یساولی. تهران.

۸. گلدسته، اکبر و همکاران (۱۳۷۷). راهنمای کاربران (Spss 6). انتشارات حامی.

۹. ماهر، فرهاد (۱۳۷۲). «مهاجرت و قانونمندی‌ها و دیدگاه‌ها بانگاهی جامعه‌شناختی». فصلنامه‌ی اقتصاد کشاورزی و توسعه. سال ۱. شماره‌ی ۱.

Balan Jorge (۱۹۹۱). Demographic trends and migratory movements from Latin America and caribbean, OCDE

international conference on migration, Rome.

11. Bilsborrow, E. Richard (1996). migration, urbanization and Development: Direction and Issues. united Nations population. fund publisher.

12. Morrill, R. (1994) specific Migration and Regional Diversity. Environment and planning. Vol. 26.

13. Douglass, Massey (1993). Theories of international Migration. A Review and Appraisal. Population Development Review. Vol. 19. No.3.

